Nieuwsbrief

Juni 2025

Nijs oet Toen

Het jaar dendert voort, het is alweer zomer. Naast het reguliere onderhoud zijn we druk bezig om een inhaalslag te maken. Wat dat betreft zouden een paar toegewijde vrijwilligers zeer welkom zijn.

Lekkage

We hadden de pech dat de vijver in de insectentuin lek werd. Dus hier wat over de vijver. In 2017 hebben we bij de aanleg van de insectentuin voor water gezorgd. Voor de schaatsenrijders op het water, voor de watertorren en waterwantsen zoals bootsmannetjes in het water en ook voor larven van insecten als waterjuffers en libellen die aan water gebonden zijn. Waterslakken zijn geen insecten maar veel kinderen zijn toch gebiologeerd door de vormen van hun huisjes en kikkers zijn ook altijd spannend.

Plantdiepte

Maar een halfvolle vijver is geen kijk en wordt door de waterplanten niet gewaardeerd. Bij de aanleg hebben we voor een muurtje gekozen met ronde vormen. Het muurtje is 60 cm hoog, zodat kleine kinderen er niet in kunnen vallen. Bouwtechnisch moet een muurtje onder de vorstgrens zitten, dat is 70 cm onder het maaiveld, dus de vijver is diep. Te diep voor de meeste waterplanten. Daarom hebben we kuipen en bakken gestapeld om de juiste hoogte te bereiken voor de planten. Voor de lidsteng en watergentiaan 40 cm diep, 20 cm voor bijvoorbeeld de grote boterbloem en wateraardbei en nog ondieper voor waterdrieblad, moerasvergeet-mijnietje en blauw glidkruid. Ook groeien er onderwaterplanten. Wij gebruiken waterhoornblad. Ze zijn belangrijk voor de zuurstofproductie en de beste remedie tegen alg.

Elk nadeel ...

De reparatie is net klaar. Een hele klus, het eruit halen en weer terugzetten van de bakken. De vijver lijkt nu wat leeg maar wie de groeisnelheid van vijverplanten kent, weet dat het zo weer vol staat. Nu heb elk nadeel zijn voordeel en dus ook hier. We hebben wat meer diepe plekken gecreëerd zodat er meer ruimte is voor de waterinsecten. Bij de vorige opstelling was het veel te vol.

Heerlijke geuren

Door de natte herfst en winter staan de rozen er fraai bij. Zowel bij de muur als in de perken en ook bij het entreegebouw, en ze geuren heerlijk. De grote *angstgegner* zijn de slakken. Daar hebben we vorig jaar menig plant aan verloren. Soms aten ze een plant letterlijk van top tot teen op, zoals de maggiplant en de zonnebloem. Brand maar een kaarsje in de kerk..

Wat ook leuk is: er zijn meer en meer aanvragen van tuinclubs voor een rondleiding in Domies Toen. Dus zoals de Engelsen zeggen: never a dull moment (in Domies Toen).
Jan Jaap Boehlé

Smarty

Dame du Coeur

Sally Holmes

Zijn naam eer aandoen: Roomse kervel

Omdat wij mensen graag duidelijkheid willen als we over planten praten, hebben we ze een naam gegeven. Die naamgeving verschilt per land, ja, zelfs vaak per streek. Naast deze (volks)naam is er sinds 1753 een wetenschappelijke naamgeving. Dat is heel handig want zo kunnen plantkundigen ook over de landsgrenzen heen met elkaar over planten communiceren. De Zweedse botanicus Linnaeus is de grondlegger van de huidige wetenschappelijke naamgeving. Om orde te scheppen in de benaming kreeg elke soort een geslachtsnaam en de soortaanduiding. Deze laatste naam zegt iets bijzonders over de plant.

Laat ik bovenstaande verhaal verduidelijken met het kruid Roomse kervel. In het Fries draagt deze plant de naam Anyspiipkrûd. De

wetenschappelijke naam is Myrrhis odorata.
De Roomse kervel lijkt op het eenjarige keukenkruid kervel. Van nature komt Roomse kervel voor in Zuid-Europa, waar het Rooms-Katholieke geloof door veel mensen werd en wordt beleden. Mogelijk dat de Nederlandse naam daarnaar verwijst.
De Friese naam Anyspiipkrûd is gemakkelijker te verklaren. Blad, bloem en onrijpe zaden smaken azijnachtig zoet.
Voor de wetenschappelijke naam moeten we gaan vertalen. Myrrhis is afgeleid van het Griekse murrha: geparfumeerde balsem. Myrrhis is mirre, een struik uit het Midden-Oosten met een gomhars waaruit een kruidige, zoete olie wordt verkregen. Odorata betekent geurend. Zie daar: Myrrhis odorata: ruikt naar mirre.

De Roomse kervel groeit in de kruidentuin van Domies Toen.
Dick Bakker

Plantaardige bloemen-kruidenspread

Bloemen-kruidenspread of -boter kun je bijna het hele jaar maken. Heel vaak is er wel iets in de tuin of in het wild dat bloeit en eetbaar is.
Daslook is erg lekker, blad of bloem, maar helaas is de tijd voorbij. Hondsdraf bloeit nog niet in mijn tuin en komkommerkruid ook nog niet, die bloemen zijn zo mooi en lekker in deze recepten.

Mocht je ze hebben, gebruik ze dan zeker.
Er komen al meer en meer eetbare bloemen, zevenblad gaat ook bijna bloeien.
Je kunt het zo kleurrijk maken als je wilt.

Ik koos nu voor: bloemen van goudsbloem, viooltjes, vlierbloesem, Oost-Indische kers, paarse dovenetel en bieslook. Deze kruiden voegde ik toe: bieslook, peterselie, wilde marjolein, tijm, rozemarijn en venkelgroen.
Een teentje knoflook, een paar draaien van de pepermolen en wat zout maakt het af.
Ik gebruikte hier plantaardige spread op basis van amandel en haver en plantaardige boter (met minder klimaatimpact dan roomboter).

Haal de spread of boter tijdig uit de koelkast zodat het zachter wordt.
Spoel de bloemen en kruiden af in een vergiet en dep ze voorzichtig droog.
Pluk of snij de bloemen kleiner, hak de kruiden fijn en meng met de spread of de boter goed door elkaar.
Proef of er nog wat zout bij moet.
Laat weer stevig worden in de koelkast.
Heerlijk op stokbrood of toastjes.
Geniet ervan,
Angelika Lukas

Verbonden met de natuur

In Domies Toen draait veel om de intrinsieke link tussen mens en plant. Recentelijk werd er een prachtig boekje over kruiden in Toen uitgebracht, dat dit thema verder belicht. Het herinnerde me aan mijn kindertijd, toen ik het boek *De Kleine Dokter* las als een soort meeslepende roman. De avonturen van Alfred Vogel die als jonge arts door de bergen trok op zoek naar kruiden, maakten diepe indruk op me. Terwijl ik las over het maken van een voorjaarsreinigingsthee, kon ik de geur van verse berkenbladeren en het frisse aroma van bramen en frambozen bijna ruiken. De vuilboom, gekend als onopvallend maar cruciaal voor de natuur, kreeg hierdoor ook mijn aandacht.

Bijen voorop

Zo heb ik van jongs af aan geleerd anders naar planten te kijken. Eten uit de natuur en het maken van huismiddeltjes waren altijd een deel van mijn leven, maar het echte besef van hun waarde kwam pas toen ik begon met bijen houden. Mijn tuin evolueerde van een esthetische opzet naar een ecologisch paradijs voor insecten, vooral bijen. Ik realiseerde me dat het welzijn van de natuur en de insecten voorop moeten staan. Dit veranderde mijn kijk op tuinieren en de keuze van planten.
Neem bijvoorbeeld de vuilboom. Al vroeg ontdekte ik de geneeskrachtige eigenschappen van de bast, die kan helpen bij obstipatie of om af te slanken. Maar wat veel mensen niet weten, is dat deze 'oninteressante' boom van maart tot oktober een overvloed aan nectar biedt. De bloei van de vuilboom maakt het tot een essentiële voedselbron voor bijen en andere insecten. Op zonnige dagen hoor je het gezoem van bijen die zich te goed doen aan deze overvloed. Vrienden en bezoekers vragen zich soms af of er een bijenzwerm is genesteld in de struik, zo druk is het er.

Statement

Het gaat niet alleen om het nuttige, het is ook een fascinerend schouwspel. De hommels dansen van bloem naar bloem, terwijl vlinders hun elegante bezoekjes afleggen. Zelfs de nachtvlinders worden aangetrokken tot de teunisbloemen bij mijn terras. Dit geeft me veel vreugde en voldoening.

Gewone pendelvlieg op vuilboom

Door te kiezen voor een beplanting die gericht is op de behoeften van insecten, maak ik een statement over de onderlinge verbondenheid tussen mens en plant. We moeten ons blijven inzetten voor de natuurlijke wereld om ons heen, en leren van de planten die ons niet alleen omringen, maar ook ons welzijn ondersteunen. Domies Toen moedigt ons aan deze verbinding te koesteren en te vieren. Laten we samen de kracht van planten in ons leven blijven ontdekken!
Jan Willem Zwart

Activiteiten in de zomer

Ga naar de website voor meer informatie over de activiteiten en aanmelding.

Woensdagwandeling: Elke woensdagmiddag vanaf 14:00 uur kunt op verzoek een wandeling maken met een van de beheerders of vrijwilligers. U hoeft zich niet van te voren aan te melden.

21 juni: Marimba muziek
27 juni: tekenworkshop met Trudy Beekman, er is nog één plek beschikbaar
4 juli: tekenworkshop met Trudy Beekman
5 juli: tekenen voor kinderen met Anja Lofvers
20 juli: wandelen langs bijbelse planten met Clary Rooda en Barbara de Beaufort

En meer in Toen
muziek, nachtvlinderen met tuinbeheerder Jan Jaap Boehlé en een rondwandeling langs ‘meelifters’: planten die vanzelf of met behulp van mensen in onze omgeving zijn terecht gekomen.
Houd de website in de gaten of lees Te doen in Toen.

Waterdrieblad, icoon voor Groningen

Nederland telt 1600 inheemse plantensoorten. Helaas, vijfhonderd daarvan worden bedreigd, zeventig soorten staan op het punt om helemaal uit ons land te verdwijnen. Dit vraagt om actie.
Een van de activiteiten die zijn opgezet is het verzamelen van de zaden van inheemse planten. Met het veiligstellen van deze zaden in de Nationale Zadencollectie is er een vangnet. Het Levend Archief draagt zorg voor de Nationale Zadencollectie.

Ambassadeurs

Samen met de 12 Provinciale Landschappen werkt Het Levend Archief aan het project Icoonsoorten. Voor iedere provincie is een bijzondere plantsoort gekozen die een speciale verbinding heeft met de provincie. Deze icoonsoort laat als een soort ambassadeur aan de hand van verhalen zien wat natuurbescherming en natuurherstel inhoudt.

Bloemen met franjes

Voor de provincie Groningen is gekozen voor waterdrieblad (Menyanthes trifoliata). De plant

dankt zijn naam aan zijn grote bladeren die bestaan uit drie eivormige bladeren. De plant bloeit vroeg in de lente met zijn opvallende witte bloemen met vele franjes.
Waterdrieblad groeit in laagveengebieden en beekdalen, kan daar worden aangetroffen in ondiep water, oeverzones, moerassen en vochtige graslanden.
De soort gaat sterk achteruit door ontginning, ontwatering en door het dumpen van waterplanten die in de meeste gevallen niet in Nederland thuis horen.
Doordat de waterkwaliteit in het beekdal van de Aa is verbeterd, hoopt de provincie Groningen dat ook het drieblad hier weer gaat floreren.

In Domies Toen groeit waterdrieblad in de vijver in de insectentuin.
Dick Bakker

Op ontdekkingstocht door Domies Toen

In de serie '….. ontdekken in Domies Toen' is een nieuwe en laatste uitgave verschenen: Kruiden ontdekken in Domies Toen.
Het onderwerp sluit mooi aan bij het thema van de Botanische Tuinen van dit jaar: Mens en Plant. Die relatie tussen mens en plant is er al zolang de mensheid bestaat. Kruiden spelen daarin een belangrijke rol, eerst als voedsel, later als medicijn en kleur- en smaakmaker.
Het boekje vertelt over de geschiedenis van kruiden, helpt u op weg als u zelf kruiden wilt kweken en verwerken en vertelt interessante verhalen over de kruiden die in Domies Toen groeien. Een mooie gids bij uw wandeling door Toen.
Het boekje is verkrijgbaar in de tuin en in de webshop.

Onze grote dank gaat uit naar de samenstellers van de serie boekjes. Dat waren tuinbeheerder Jan Jaap Boehlé (tekst en fotografie), Leonie Barnier (tekst en redactie), Annette van Kelckhoven (vormgeving) en Hermke Rijpkema (projectcoördinatie).

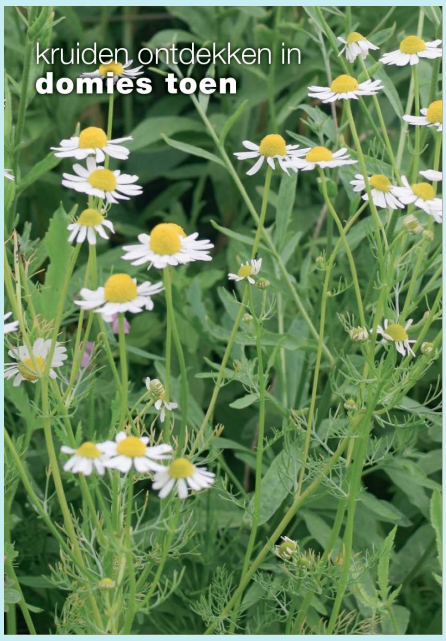

App Dierenzoeker, ook voor kinderen

Dierenzoeker is een leuke app om kinderen meer te laten leren over diertjes in hun directe leefomgeving: in de tuin, op straat, in het park, maar ook in huis.
Door vragen te beantwoorden over het gevonden dier, kun je uiteindelijk de naam vinden en er meer over leren. De app maakt gebruik van realistische tekeningen van dieren, voor echte afbeeldingen kun je doorklikken naar nederlandsesoorten.nl.
Voor Android en Apple

Column in JaGDaf

JaGDaF is een onafhankelijke Joodse stichting die via het tijdschrift JaGDaF en de gelijknamige website informeert over de verschillende aspecten van het Jodendom en het Joods leven, in het bijzonder in Noord-Nederland. Tijdens Chanuka 2024 schreef Clary Rooda deze column.

Wat doen een pastoraal werker en een rabbijn in de tuin van de dominee? Het lijkt het begin van een goede grap, maar elk jaar geven Barbara de Beaufort en ik een rondleiding over Bijbelse planten in Domies Toen, de oude tuin van de dominee in Pieterburen. Domies Toen is nu de meest noordelijke botanische tuin van Nederland en herbergt veel verschillende planten en prachtige bomen. Vooral de oude rode beuk bij de vijver is imposant. Maar net zo indrukwekkend zijn de vele stinzenplanten die er vroeg in het seizoen bloeien. Een weelde voor veel soorten insecten.

Toen ik drie jaar geleden gevraagd werd om de rondleidingen over te nemen van dominee Klaas Pieterman, die het jarenlang had gedaan, aarzelde ik, want ik wist weinig van Bijbelse planten. Dus vroeg ik Barbara de Beaufort mij te helpen. Barbara is een groot natuurliefhebber, ze schreef samen met boswachter Aaldrik Pot 2 natuurdagboeken, en is veel Bijbelvaster dan ik, maar net zo vrijdenkend. Voor mij was het een mooie gelegenheid me te verdiepen in dit onderwerp en boeken er op na te slaan.

Tijdens de rondleiding nemen we de mensen mee langs acacia, eik, mierik, hysop, vijg en papyrus en eindigen of beginnen we bij de appelboom, ook al draagt die tegenwoordig weinig vrucht. Voor veel mensen is de appel het symbool van het kwaad, de reden voor onze verbanning uit *gan Eden*, het paradijs. Hoe we tot deze lezing zijn gekomen is mij een raadsel, want in het verhaal van Adam en Eva is helemaal geen sprake van een appelboom. In het midden van *gan Eden* stonden de levensboom (*etz hachayim*) en de boom van de kennis van goed en kwaad (*etz hada'at tov v'ra*) (*Bereshit* 2: 9). Van die laatste mochten Adam en Eva de vruchten niet eten. Welke boom dit was weten we niet. Vaak wordt gezegd appelboom. Dat is waarschijnlijk omdat kwaad in het Latijn 'malus' is en de Latijnse naam voor appelboom ook 'malus'. Of was het andersom: is de appelboom malus genoemd omdat men dacht dat de appel de verboden vrucht was?

Overigens was het niet alleen Eva of de slang aan te rekenen dat ze van de verboden vrucht aten. Al voordat de Eeuwige een vrouw maakte uit de rib van de slapende Adam was hij zelf gewaarschuwd niet te eten van de boom van de kennis van goed en kwaad (*Ber.* 2:17). Hij was dus net zo goed verantwoordelijk voor hun gedrag en de daarop volgende verbanning. Daarom houd ik ook zo van tekststudie. Wat staat er precies? Altijd eerst terug naar de basistekst, voordat we met allerlei interpretaties aan de haal gaan. Het is ook opvallend hoe sterk de invloed van beelden is in dit verhaal. In bijna alle schilderijen die ik over dit verhaal ken, wordt een appel afgebeeld, dus denken we dat het een appelboom was.

Barbara en ik geven deze rondleiding met veel plezier en wederzijdse waardering voor elkaars kennis en traditie. Teksten over Jezus wisselen we moeiteloos af met rabbijnse *midrashim* en we gaan vooral het gesprek met de groep aan. Elke keer leren we weer iets van mensen die deelnemen. In de Talmud discussiëren de rabbijnen ook over welke boom de boom van kennis van goed en kwaad geweest zou kunnen zijn. De winter is een mooie tijd om deze teksten er eens op na te slaan. Tijd om de laatste verhuisdozen uit te pakken. Vooral mijn woordenboeken mis ik. Voorlopig is dit mijn laatste column voor JaGDaF. Het afgelopen jaar heb ik met veel plezier geschreven. Nu is het tijd voor andere zaken, maar wie weet kom ik terug als ik weer iets te melden heb.
Clary Rooda

Malus 'John Downie'

Rabbijn Clary Rooda ontving in 2014 haar rabbinale bevoegdheid. Ze schreef haar scriptie over 'eco-kashrut' een ecologische benadering van de Joodse spijswetten waarbij ethische principes als dierenwelzijn, fair trade en duurzaamheid een rol spelen. Zij is als spreker aangesloten bij de Groene Kerk en geeft in het hele land lezingen over dit onderwerp. Daarnaast is ze betrokken bij herdenkingen en onthullingen van Struikelstenen.